

Kansalaisjärjestö- strategia 2023–2027

Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen
toimintaedellytysten kehittämistä

Kansalaisjärjestöstrategia 2023–2027

Valtioneuvoston periaatepäätös
kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten
kehittämisestä

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-400-827-3

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Kansalaisjärjestöstrategia 2023–2027

Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä

Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:20	Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö	
Yhteisötekijä	Kansalaisjärjestöstrategiaa valmisteleva ja sen toimeenpanoa koordinoiva työryhmä	
Kieli	suomi	Sivumäärä 51

Tiivistelmä

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä linjataan kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämistä hallitusohjelmakaudella 2023–2027. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on kansalaisjärjestöineen keskeinen osa toimivaa demokraattista yhteiskuntaa. Periaatepäätös hyväksyttiin valtioneuvoston yleisistunnossa 6.6.2024.

Kansalaisjärjestöt edistävät ihmisten hyvinvointia, demokratiaa ja osallisuutta, lisäävät luottamusta sekä vahvistavat yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja kriisinkestävyttä. Koska kansalaisjärjestöjen toimintaympäristö muuttuu, niillä on tarve ja vastuu kehittää varainhankinnan kaltaista toimintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita. Periaatepäätöksellä edistetään kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa, kehitetään kansalaisjärjestöjä koskevaa valtionavustustoimintaa ja puretaan kansalaisjärjestöjä kuormittavaa byrokratiaa.

Periaatepäätös valmisteltiin poikkihallinnollisessa työryhmässä, joka hyödynsi aiempia selvityksiä ja suosituksia, kuuli kansalaisjärjestöjä ja muita asiantuntijoita sekä kokosi kirjallisuuskatsauksen. Työryhmä keräsi julkiselta hallinnolta ja kansalaisjärjestöiltä palautetta kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämistä. Periaatepäätöstä käsiteltiin myös sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmässä.

Asiasanat kansalaisjärjestöt, strategia, kansalaisyhteiskunta, valtionavustustoiminta, varainhankinta, verotus

ISBN PDF	978-952-400-827-3	ISSN PDF	2490-1172
Asianumero	OM140:00/2023	Hankenumero	VN/26527/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-827-3>

Strategin för civilsamhällesorganisationer 2023–2027

Statsrådets principbeslut om utvecklandet av civilsamhällesorganisationernas verksamhetsbetingelser

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:20		Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet		
Utarbetad av	Arbetsgruppen för beredningen och genomförandet av strategin för civilsamhällesorganisationer		
Språk	finska	Sidantal	51

Referat

I statsrådets principbeslut anges riktlinjerna för utvecklandet av civilsamhällesorganisationernas verksamhetsbetingelser under regeringsperioden 2023–2027. Ett aktivt och livskraftigt civilsamhälle med dess civilsamhällesorganisationer är en viktig del av ett välfungerande demokratiskt samhälle. Principbeslutet godkändes vid statsrådets allmänna sammanträde den 6.6.2024.

Civilsamhällesorganisationerna främjar befolkningens välfärd, demokrati och delaktighet, ökar förtroendet och stärker resiliensen vid kriser och den allmänna säkerheten i samhället. Förändringarna i civilsamhällesorganisationernas verksamhetsomgivning för med sig ett ökat behov och ansvar hos organisationerna att utveckla medelsanskaffningen, öka samarbetet och förnya strukturerna. Principbeslutet främjar civilsamhällesorganisationernas medelsanskaffning och utvecklandet av den statsunderstödsverksamhet som rör civilsamhällesorganisationer och bidrar till att minska den betungande byråkratin.

Principbeslutet har beretts av en förvaltningsövergripande arbetsgrupp som har utnyttjat tidigare utredningar och rekommendationer. Arbetsgruppen har också hört både civilsamhällesorganisationer och andra experter, och sammanställt en litteraturöversikt. Arbetsgruppen samlade in respons från förvaltning och civilsamhällesorganisationer om hur verksamhetsbetingelserna borde utvecklas. Principbeslutet har också behandlats i ministerarbetsgruppen för inre säkerhet och rättsvård.

Nyckelord civilsamhällesorganisationer, strategi, civilsamhället, statsunderstödsverksamhet, medelsanskaffning, beskattning

ISBN PDF	978-952-400-827-3	ISSN PDF	2490-1172
Ärendenummer	OM140:00/2023	Projektnummer	VN/26527/2023

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-827-3>

CSO Strategy 2023–2027 Government resolution on the development of civic space

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2024:20		Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Group author	Working group for the preparation of the CSO strategy and coordination of its implementation		
Language	Finnish	Pages	51

Abstract

The Government resolution outlines the development of civic space in the Government Programme period 2023–2027. An active and vibrant civil society with its CSOs is a key part of a functioning democratic society. The resolution was approved in a plenary session on 6.6.2024.

CSOs promote people's wellbeing, democracy and participation, increase trust and strengthen society's comprehensive security and crisis resilience. As the operating environment of CSOs is changing, they have the need and responsibility to develop activities such as fundraising, increase cooperation and restructure themselves. The resolution promotes CSOs' own fundraising, develops government grant activities concerning CSOs and dismantles burdensome bureaucracy.

The resolution was prepared by a cross-administrative working group that utilised previous studies and recommendations, consulted CSOs and other experts, and compiled a literature review. The working group collected feedback from public administration and CSOs on the development of civic space. The resolution was also discussed in the ministerial working group on internal security and administration of justice.

Keywords CSOs, strategy, civil society, government grant activities, fundraising, taxation

ISBN PDF	978-952-400-827-3	ISSN PDF	2490-1172
Reference number	OM140:00/2023	Project number	VN/26527/2023

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-827-3>

Sisältö

Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä

1	Johdanto	8
2	Tiivis tilannekuva kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksistä.....	10
3	Hallituksen tavoitteet ja toimenpiteet	12
4	Suosituksia kunnille ja hyvinvointialueille	16
5	Strategian toteuttaminen ja seuranta	17

Taustamuistio

1	Johdanto	18
2	Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten tilannekuva ja kehittäminen	20
2.1	Monimuotoiset kansalaisjärjestöt	20
2.2	Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä on kehitettävä Suomessa ja Euroopassa	24
3	Hallituksen tavoitteet ja toimenpiteet	25
3.1	Vahvistetaan kansalaisjärjestöjen oman varainhankinnan edellytyksiä	25
3.2	Jatketaan valtionavustustoiminnan ja -toimintatapojen kehittämistä	27
3.3	Tuetaan EU-rahoituksen saamista Suomeen	28
3.4	Kannustetaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan	29
3.5	Rakennetaan kansalaisyhteiskuntapolitiikan tietoperustaa ja yhteistyötä	31
4	Suosituksia kunnille ja hyvinvointialueille	33

5 Strategian seuranta ja toteuttaminen	35
5.1 Toimeenpanosuunnitelma.....	35
5.2 Seuranta ja arviointi.....	36
5.3 Strategian toteuttamista tukeva selvitys- ja tutkimustoiminta.....	37
Liitteet	38
Liite 1. Työryhmän valmistelukuvaus.....	38
Liite 2. Palauteyhteenveto.....	41
Liite 3. Kirjallisuuskatsaus.....	45

Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämistä

1 Johdanto

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 linjaa, että hallitus keventää järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskevaa ylimääräistä sääntelyä, selvittää mahdollisuuksia kehittää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa sekä parantaa hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta. Lisäksi valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa 31.8.2023 linjaa, että vuoropuhelua kansalaisjärjestöjen kanssa vahvistetaan muun muassa kansalaisjärjestöstrategiaa toteuttamalla.

Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokraattista yhteiskuntaa. Kansalaisjärjestöt edistävät ihmisten hyvinvointia, demokratiaa ja osallisuutta, lisäävät luottamusta ja vahvistavat yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja kriisinkestävyttä eli resilienssiä. Jotta näin olisi tulevaisuudessakin, julkisen hallinnon on kehitettävä ja seurattava kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Koska kansalaisjärjestötoiminta ja kansalaisjärjestöjen toimintaympäristö muuttuvat, kansalaisjärjestöille on tarve ja vastuu kehittää varainhankinnan kaltaista toimintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita.

Hallitusohjelmaan perustuva ja hallitusohjelmakauden 2023–2027 ajan toteutettava kansalaisjärjestöstrategia linjaa, miten valtioneuvosto kehittää kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä. Strategia edistää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa, kehittää kansalaisjärjestöjä koskevaa valtionavustustoimintaa nykyistä yhtenäisemmäksi sekä purkaa kansalaisjärjestöjä kuormittavaa byrokratiaa. Julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisestä suhteesta muodostetaan laajempaa tilanne- ja

tulevaisuuskuva, joka ottaa huomioon myös kunnat ja hyvinvointialueet. Hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä kehittämällä voidaan edistää aitoa vuoropuhelua ja vahvistaa demokratiaa.

2 Tiivis tilannekuva kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksistä

Kansalaisjärjestöllä tarkoitetaan toimijaa, jonka toiminta on kansallisista hallituksesta riippumatonta ja joka toteuttaa tiettyä yhteistä tavoitetta, arvoa tai asiaa. Suomessa julkinen hallinto on perinteisesti tukenut kansalaisjärjestöjä. Kansalaisjärjestöistä ei muodostu yhtenäistä kokonaisuutta, vaan ne ovat monimuotoisia ja monessa suhteessa hyvin erilaisia keskenään, vaikka niitä yhdistävät vapaaehtoisuuden, voittoa tavoittelemattomuuden ja yleishyödyllisyyden peruseriaatteen.

Yhdistysmuotoisen toiminnan asema on suomalaisessa yhteiskunnassa edelleen vahva, sillä ihmiset haluavat esimerkiksi osallistua ja vaikuttaa, oppia ja auttaa sekä harrastaa yhdistyksissä. Suomessa on yli 108 000 rekisteröityä yhdistystä, joiden toimintaan osallistuu yli puolet väestöstä. Vapaamuotoinen, hajaantunut ja verkostomainen kansalaistoiminta yleistyy yhdistyksiin järjestäytyneen kansalais-toiminnan rinnalla. Osa kansalaisjärjestöistä ammattimaistuu, mikä näkyy esimerkiksi niissä tehtävän palkkatyön kasvuna. Suuri osa yhdistyksistä toimii edelleen vapaaehtoisvoimin.

Kansalaisjärjestöille myönnetään merkittävä määrä valtionavustuksia joka vuosi. Suuri osa yhdistyksistä toimii kuitenkin pelkästään jäsenmaksuvaroin, saa muita avustuksia ja tukia tai kerää varoja toimintaansa varten muulla varainhankinnalla, kuten kerta- ja kuukausilahjoituksilla tai yritysyhteistyöllä. Varainhankinta ja valtionavustusten vastuullinen käyttö edellyttävät kansalaisjärjestöiltä tehokasta ja toimivaa hallintoa sekä vaatimustenmukaisuutta. Samalla monet kansalaisjärjestöt kokevat, että hallinto-osaamisen vaatimukset ja lakisääteiset velvollisuudet ovat kasvaneet ja sääntely ja julkisen hallinnon ohjaus lisääntyneet. Jos yksityisen ja julkisen sektorin toimintalogiikat alkavat korvata vapaaehtoisuuteen ja jäsenedemokratiaan perustuvaa toimintalogiikkaa kansalaisjärjestöissä, kansalaisjärjestöjen toiminnan erityinen kansalaisyhteiskuntaluonne voi heikentyä.

Kansalaisyhteiskunnalla on itseisarvo toimivassa demokraattisessa oikeusvaltiossa. Julkisen hallinnon on vältettävä kansalaisyhteiskunnan ohjaamista ja kunnioitettava yhdistymis- ja kokoontumisvapautta. Kansalaisjärjestöjen toimijuutta, toiminta-periaatteita ja toiminnan järjestämistä koskevaa päätösvaltaa on kunnioitettava esimerkiksi valtionavustuksia myönnettäessä. Valtionavustustoimintaan liitty

ohjausta, vaatimus tilivelvollisuudesta ja yhteisiä yhteiskunnallisia päämääriä, mihin tulee pyrkiä mahdollisimman yhdenmukaisilla ja hallinnollista taakkaa minimoivilla toimintamalleilla ja -tavoilla.

3 Hallituksen tavoitteet ja toimenpiteet

Strategiassa määritellään viisi kokonaisuutta, jotka kuvaavat, millaista muutosta kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisen avulla halutaan saada aikaan nopeasti ja pidemmällä aikavälillä. Suuntaa näyttäviin päämääriin ja niitä lyhyemmän ajan tavoitteisiin liittyy nopeasti aloitettavia valtionhallinnon toimenpiteitä, joilla luodaan kansalaisjärjestöille mahdollisuuksia kehittää varainhankinnan kaltaista toimintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita. Julkisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä kehitetään tavoitteellisesti.

Vahvistetaan kansalaisjärjestöjen oman varainhankinnan edellytyksiä

Yksityisrahoituksen saaminen ei ole helppoa kansalaisjärjestöille, sillä niiden varainhankintavalmiudet vaihtelevat merkittävästi. Yksityisrahoituksen määrä vaikuttaa kuitenkin kasvaneen viime vuosina. Suomi jää silti varainhankinnan kansainvälisessä vertailussa jälkeen muista Pohjoismaista, mikä korostaa tarvetta kehittää yksityisrahoitukseen perustuvaa lahjoittamisen kulttuuria.

Päämääränä on, että yksityisrahoitukseen perustuva lahjoittamisen kulttuuri kehittyy ja kansalaisjärjestöjen omavaraisuus vahvistuu. Tavoitteena on vahvistaa kansalaisjärjestöjen oman varainhankinnan edellytyksiä, jotta kansalaisjärjestöjen mahdollisuudet hankkia lisää yksityisrahoitusta kasvavat.

Lahjoitusvähennys laajennetaan lahjoituksiin nuoriso-, liikunta-, urheilu-, kulttuuri- ja tietyt ehdot täyttävälle lapsijärjestöille kehysriihen päätöksen mukaisesti. Lahjoitusvähennys koskee sekä yksityishenkilöiden että yritysten ja yhteisöjen tekemiä lahjoituksia. Lisäksi kansalaisjärjestöjen yksityisrahoituksen lisäämiseksi selvitetään myös laajemmin rekisteröidyille yhdistyksille ja säätiöille osoitettujen lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista. Jotta tämä toimintamalli olisi mahdollisimman vaikuttava, sen pitäisi tulla voimaan jo vuonna 2026. Selvitetään myös, mitkä varainhankinnan kustannukset voisivat olla valtionavustusten käyttöön hyväksyttävissä kustannuksina, ja tuetaan yhteisten palveluiden hankkimista ja tehokasta tuottamista kansalaisjärjestöissä korkeaa hallinto-osaamista, kuten varainhankintaa vaativissa asioissa. Muita kansalaisjärjestöjä koskevia verokannustimia olisi tarpeen selvittää erikseen.

Jatketaan valtionavustustoiminnan ja -tapojen kehittämistä

Kansalaisjärjestöille myönnettäviin valtionavustuksiin liittyvien käytäntöjen kehittämistä ja yhdenmukaistamista on selvitetty viime vuosina esimerkiksi valtiovarainministeriössä ja Valtiontalouden tarkastusvirastossa. Kehittämisehdotukset koskevat valtionavustusten hallinnoinnin asianmukaisuutta ja tuloksellisuuden edellytyksiä sekä valtionavustusten käytön ehtoja ja rajoituksia. Viimeksi mainitut eroavat osin tarpeettomasti toisistaan.

Päämääränä on, että valtionavustustoiminnan vaikuttavuus lisääntyy ja tuottavuus paranee. Tavoitteena on vähentää hallinnollista taakkaa ja valtionavustustoiminnan monikanavaisuutta sekä parantaa toiminnan vaikuttavuutta. Hallinnollisen taakan keventämisen tavoite korostuu valtionavustussäästöjen myötä, jotta kansalaisjärjestöt voivat kohdentaa säästöjä hallintoon ja välttää säästöjä toimintaan.

Siirrytään käyttämään Valtiokonttorin tuottamia yhteisiä valtionavustuspalveluja ja uudistetaan valtionavustuskäytänteitä, kun erillisille toimintatavoille ei ole perusteltua syytä. Tavoitteena on samalla painottaa valtionavustustoimintaa yleisavustuksiin hankeavustusten sijaan. Uudistetaan valtionavustuslakia ja valtionavustusten ehtoja ja rajoituksia. Valtionapuviranomaiset ottavat vapaaehtoistoiminnan harkintansa mukaan huomioon maksutta käyttöön saatavana resurssina valtionavustuksia myönnettäessä. Vapaaehtoistoiminta voi esimerkiksi vähentää valtionavustusten myöntämisessä vaadittavaa omavastuuosuutta, ja se huomioidaan jo nykyisin usein EU:n rahoittamissa hankkeissa omarahoitusosuutena. Pääallekkäisiä valtionavustuksia vähennetään ja kansalaisjärjestöt otetaan mukaan valtionavustuksia koskevien päämäärien suunnitteluun ja arviointiin. Tavoitteena ovat yhtenäiset asiakirjat valtionavustusten hakemiseen ja niiden käytön raportointiin, mihin tehdään vain välttämättömiä tapauskohtaisia muutoksia valtionapuviranomaisissa.

Tuetaan EU-rahoituksen saamista Suomeen

EU-rahoitus on kilpailtua rahoitusta, johon liittyvää hallinnollista taakkaa kansalaisjärjestöt pitävät kohtuuttoman raskaana. EU-rahoituksessa nähdään toisaalta potentiaalia, jos julkinen hallinto tukee kansalaisjärjestöjä nykyistä enemmän olemassa olevilla ohjaukeinoilla tai uusilla palveluilla.

Päämääränä on, että Suomeen saatava EU-rahoitus kasvaa ja että Suomi hyötyy Euroopan unionista entistä enemmän. Tavoitteena on tukea EU-rahoituksen saamista Suomeen lisäämällä kansalaisjärjestöjen valmiuksia hakea EU-rahoitusta ja tehdä verkostomaista yhteistyötä.

EU-rahoituksen hakemista kansalaisjärjestöissä helpotetaan. Samalla tuetaan kansalaisjärjestöjä EU-rahoituksen edelleen välittämisessä muille kansalaisjärjestöille. Suunnitellaan kansalaisjärjestöille yhteisiä rahoitushakupalveluja EU-rahoituksen hakemista varten, lisätään kansallista koordinaatiota ja varmistetaan, että valtionavustuksia voidaan käyttää EU-rahoitushauissa tarvittavana omavastuuosuutena. Selvitetään myös mahdollisuutta perustaa rahasto, jossa voitaisiin yhdistää julkista ja yksityistä rahoitusta ja josta voitaisiin myöntää avustuksia omavastuuosuuksia varten. Laajennetaan erityisesti väkivallan ja rikollisuuden ennaltaehkäisytyötä tekevien kansalaisjärjestöjen EU-rahoitusmahdollisuuksia.

Kannustetaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan

On tärkeää, että kansalaisjärjestöt toimivat jatkossakin haluttuna, saavutettavana paikkana osallistua kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminta on yhdistystoiminnassa ja sen rinnalla suosittu tapa osallistua yhteiskunnassa. Vapaaehtoistoiminta nostaa yhteiskunnan kokonaisyhyvinvointia ja on laskennalliselta arvoltaan noin 3,2 miljardia euroa. Vapaaehtoistoimintaan sijoitetun summan on arvioitu tulevan kuusinkertaisesti takaisin.

Päämääränä on, että vapaaehtoistoimintaan osallistuminen ja vapaaehtoistoiminnan merkitys kasvavat. Tavoitteena on kannustaa ihmisiä osallistumaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan keventämällä ja purkamalla kansalaisjärjestöjä koskevia normeja, uudistamalla viranomaisten toimintatapoja ja yhtenäistämällä viranomaistulkintoja.

Säädösvalmistelun vaikutusarvioinneilla varmistetaan, ettei järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskeva ylimääräinen sääntely lisäänty tarpeettomasti. Esimerkiksi kuluttajaturvallisuutta tai järjestyksenvalvontaa koskevilla muutoksilla voisi olla vaikutuksia kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiin. Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan lainsäädännöllisiä esteitä selvitetään ja varmistetaan, että talkootyön verotusta ja vapaaehtoistoimintaan osallistuvan henkilön työttömyysturvaa koskevat viranomaistulkinnat ovat selkeät ja yhtenäiset kautta maan. Yhdistyslakia uudistamalla mahdollistetaan esimerkiksi yhdistyksen toimitusjohtaja-toimielin ja yleisseuraannon sisältävä yhdistysten yhdistyminen eli fuusio. Toimitusjohtaja-toimielimen mahdollistaminen edesauttaa erityisesti palveluja tuottavien yhdistysten johtamista ja fuusiot jäsenkadosta kärsivien yhdistysten toiminnallista jatkuvuutta.

Rakennetaan kansalaisyhteiskuntapolitiikan tietoperustaa ja yhteistyötä

Suomi pärjää erinomaisesti vertailuissa, joissa mitataan avointa hallintoa ja oikeusjärjestelmää. Pitkäjänteinen kansalaisyhteiskuntapolitiikka tarvitsee ennakointia, akateemista kansalaisyhteiskuntatutkimusta sekä tutkimus- ja kehittämistyön tunnetuksi tekemistä tulosten jakamiseksi ja vaikutusten laajentamiseksi. Kehittämiskohteeksi tunnistetaan myös kansalaisjärjestö- ja kansalaisyhteiskunta-vaikutusten arviointi etukäteen (ex-ante) ja jälkikäteen (ex-post) sekä hallinto-osallisuus. Tavoitteena on, että kansalaisjärjestöt kokevat tulleen kuunnelluiksi, eivät vain kuulluiksi.

Päämääränä on, että valtionhallinnossa vahvistuu tiedolla johtaminen, hallinto-osallisuus ja yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa. Tavoitteena on rakentaa kansalaisyhteiskuntapolitiikan tietoperustaa ja hyödyntää sitä päätöksenteossa.

Kansalaisyhteiskunnan tilan seuranta, tiedolla johtamista ja ennakointia kehitetään. Julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan suhteesta muodostetaan yhteistä tilanne- ja tulevaisuuskuva. Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuorovaikutusta edistetään osana julkisen hallinnon johtamisen ja henkilöstön osaamisen kehittämistä. Tässä kehittämistyössä painotetaan erityisesti dialogi- ja vuorovaikutusosaamista. Virkahenkilöt käyttävät valtion yhteistä digitaalista oppimisympäristöä ja olemassa olevia yhteistyön hyviä käytäntöjä, kuten kansalaisjärjestöakatemiaita ja kansallisia dialogeja. Tavoitteena on keskusteleva ja yhdenvertaisuuteen perustuva demokraattinen dialogi kansalaisjärjestöjen kanssa sekä demokraattiset kohtaamiset.

4 Suosituksia kunnille ja hyvinvointialueille

Alueelliset tarpeet ja erot väestön rakenteessa ja hyvinvoinnissa vaikuttavat julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan väliseen suhteeseen. Kansalaisjärjestöjen suhde kuntiin ja hyvinvointialueisiin muotoutuu uudenaikaiseksi, kun kuntien ja hyvinvointialueiden tehtäviä ja toimintaa järjestetään uudelleen. Kansalaisjärjestöt odottavat ihmislähtöistä, silloja purkavaa hallintoa ja järjestöyhteistyötä kaikilla hallinnon tasoilla.

Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä ja osallisuutta on tarpeen kehittää myös alueellisesti. Siksi kuntia ja hyvinvointialueita suositellaan esimerkiksi

- tunnistamaan tehtäviensä kannalta keskeiset kansalaisjärjestöt ja niiden kanssa tehtävän yhteistyön tuottama lisäarvo;
- osoittamaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa koskevasta yhteistyöstä ja tuesta vastaavat yhteyshenkilöt;
- ottamaan kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittäminen huomioon strategioissa ja pitkän ajan taloussuunnittelussa;
- kehittämään osallisuustoimintaansa edelleen;
- myöntämään avustuksia ja uudistamaan avustuskäytäntöjä sekä huolehtimaan kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan käyttöön tarkoitettujen tilojen saatavuudesta;
- hyödyntämään maakuntien verkostojärjestöjen potentiaalia;
- kokeilemaan esimerkiksi lähiökehittämisessä julkisen ja yksityisen rahoituksen sekä talkootyön yhdistämistä.

5 Strategian toteuttaminen ja seuranta

Oikeusministeriö asetti 13.11.2023 poikkihallinnollisen työryhmän, joka valmisteli käsillä olevan strategian ja koordinoi sen toimeenpanoa valtioneuvostossa. Työryhmän toimikausi jatkuu 17.4.2027 asti. Strategian valmistelua kuvataan periaatepäätöksen liitteenä olevassa, suomenkielisessä taustamuistiossa.

Strategiaa toteutetaan avoimesti, osallistavasti ja hallintorajat ylittävästi. Toteutuksesta raportoidaan sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmälle ja strategiahankkeen yhteyteen asetettavalle seurantaryhmälle. Seurannasta järjestetään myös kaikille avoimia keskustelutilaisuuksia. Strategian toteuttamista tuetaan erikseen rahoitettavalla kansalaisjärjestöjen toimintaa koskevalla selvitys- ja tutkimustoiminnalla.

Strategian toteuttamisesta valmistellaan seurantaraportti, jossa arvioidaan, millaisin toimenpiteiden strategiassa asetettuja tavoitteita edistettiin, mitä saatiin aikaan ja minkälaista muutosta tavoitekohtaisesti valitut mittarit osoittivat. Samalla arvioidaan toimenpiteiden kansalaisjärjestövaikutuksia ja dokumentoidaan kansalaisyhteiskunnan tilanne- ja tulevaisuuskuvaan liittyvän tulevaisuustyön ja ennakkoinnin tuloksia.

Taustamuistio

1 Johdanto

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 linjaa, että hallitus keventää järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskevaa ylimääräistä sääntelyä, selvittää mahdollisuuksia kehittää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa sekä parantaa hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta. Erityisesti väkivallan ja rikollisuuden ennaltaehkäisytyötä tekevien kansalaisjärjestöjen EU-rahoitusmahdollisuuksia laajennetaan.¹ Lisäksi valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa 31.8.2023 linjaa, että vuoropuhelua kansalaisjärjestöjen kanssa vahvistetaan muun muassa kansalaisjärjestöstrategiaa toteuttamalla.²

Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokraattista yhteiskuntaa. Kansalaisjärjestöt edistävät ihmisten hyvinvointia, demokratiaa ja osallisuutta, lisäävät luottamusta ja vahvistavat yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja kriisinkestävyyttä eli resilienssiä. Jotta näin olisi tulevaisuudessakin, julkisen hallinnon on kehitettävä ja seurattava kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Koska kansalaisjärjestötoiminta ja kansalaisjärjestöjen toimintaympäristö muuttuvat, kansalaisjärjestöillä on tarve ja vastuu kehittää varainhankinnan kaltaista toimintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita.^{3, 4}

1 Vahva ja välittävä Suomi. 2023.

2 Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa. 2023.

3 Lind, Kimmo. 2024.

4 Aalto-Kallio, Mervi, Mäkipää, Erica, Kittilä, Riitta, Inkinen, Ari. 2023.

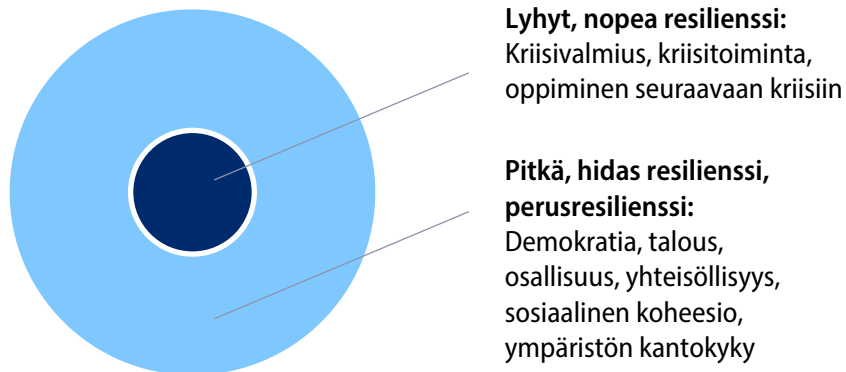
Hallitusohjelmaan perustuva ja hallitusohjelmakauden 2023–2027 ajan toteutettava kansalaisjärjestöstrategia linjaa, miten valtioneuvosto kehittää kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä. Strategia edistää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa, kehittää kansalaisjärjestöjä koskevaa valtionavustustoimintaa nykyistä yhtenäisemmäksi sekä purkaa kansalaisjärjestöjä kuormittavaa byrokratiaa. Julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisestä suhteesta muodostetaan laajempaa tilanne- ja tulevaisuuskuva, joka ottaa huomioon myös kunnat ja hyvinvointialueet. Hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä kehittämällä voidaan edistää aitoa vuoropuhelua ja vahvistaa demokratiaa.

2 Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten tilannekuva ja kehittäminen

2.1 Monimuotoiset kansalaisjärjestöt

Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokraattista yhteiskuntaa. Kansalaisjärjestöt edistävät ja suojelevat demokratiaa osana kansalaisyhteiskuntaa.⁵ Ne edistävät monin tavoin ihmisten hyvinvointia ja osallisuutta olemassa olevine rakenteineen. Kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli myös luottamuksen lisäämisessä sekä yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden ja kriisinkestävyys eli resilienssin vahvistamisessa.⁶ Kansalaisjärjestöt toimivat myös esimerkiksi kestävä kehityksen, kotoutumisen ja kulttuurin muodostumisen eteen.^{7, 8, 9}

Kuvio 1. Kaksi näkökulmaa resilienssiin¹⁰



5 Ipsos European Public Affairs. 2023.

6 Valtioneuvoston periaatepäätös. 2017.

7 Strategic foresight report. 2023.

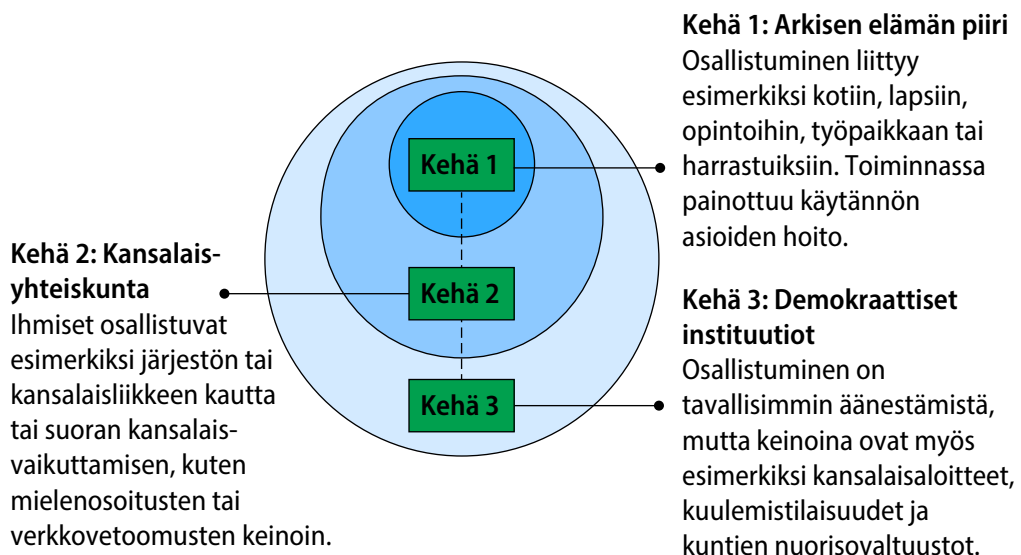
8 Faehnle, Maija, Mäenpää, Pasi. 2024.

9 Mäenpää, Pasi, Grönlund, Henrietta, Kemppainen, Teemu. 2023.

10 Faehnle, Maija, Mäenpää, Pasi, 2024.

Yhdistysmuotoisen toiminnan asema on suomalaisessa yhteiskunnassa edelleen vahva, sillä ihmiset haluavat esimerkiksi osallistua ja vaikuttaa, oppia ja auttaa sekä harrastaa yhdistyksissä. Yhdistystoimintaan halutaan kuitenkin osallistua aiempaa monipuolisemmin. Suomessa on yli 108 000 rekisteröityä yhdistystä, joiden toimintaan osallistuu yli puolet väestöstä.^{11, 12} Vapaamuotoinen, hajaantunut ja verkostomainen kansalaistoiminta yleistyy yhdistyksiin järjestäytyneen kansalaistoiminnan rinnalla, mikä näkyy myös ihmisten yhteiskunnallisessa osallistumisessa, jota kuvio 2 havainnollistaa esimerkinomaisesti.

Kuvio 2. Yhteiskunnallisen osallistumisen kehät¹³



11 Tilastokeskus. 2018.

12 Jauhiainen, Jyrki, Tervola, Markus. 2021.

13 Hantula, Kirsti, Lauha, Heikki, Mäkelä, Rosa-Maria, Vahti, Jukka. 2024.

Osa kansalaisjärjestöistä ammattimaistuu, mikä näkyy esimerkiksi niissä tehtävän palkkatyön kasvuna ja yhteisötaloudessa.^{14, 15, 16, 17} Järjestöillä on kasvava rooli työnantajina. Suuri osa yhdistyksistä toimii edelleen vapaaehtoisvoimin.

Valtio rahoittaa kansalaisjärjestöjen toimintaa ja hankkeita merkittävästi. Arvion mukaan kansalaisjärjestöille myönnetään harkinnanvaraisia valtionavustuksia yhteensä 800 miljoonaa euroa vuosittain.¹⁸ Vakiintuneet valtionavustukset ovat edelleen erittäin tarpeellista julkista rahoitusta kansalaisjärjestöille, koska varainhankinta tuottaa harvalle kansalaisjärjestölle ammatillisessa toiminnassa vaadittavaa ennakoitavaa ja jatkuvaa rahoitusta.¹⁹

Vaikka monet sadat kansalaisjärjestöt hakevat ja saavat valtionavustuksia, suuri osa yhdistyksistä toimii pelkästään jäsenmaksuvaroin, saa muita avustuksia ja tukia tai kerää varoja toimintaansa varten muulla varainhankinnalla, kuten kertaja kuukausilahjoituksilla tai yritys yhteistyöllä. Varainhankinta ja valtionavustusten vastuullinen käyttö edellyttävät kansalaisjärjestöiltä tehokasta ja toimivaa hallintoa sekä vaatimustenmukaisuutta. Samalla monet kansalaisjärjestöt kokevat, että hallinto-osaamisen vaatimukset ja lakisääteiset velvollisuudet ovat kasvaneet ja sääntely ja julkisen hallinnon ohjaus lisääntyneet. Jos yksityisen ja julkisen sektorin toimintalogiikat alkavat korvata vapaaehtoisuuteen ja jäsenedemokratiaan perustuvaa toimintalogiikkaa kansalaisjärjestöissä, kansalaisjärjestöjen toiminnan erityinen kansalaisyhteiskuntaluonne voi heikentyä. Myös yleinen hintojen ja kustannusten nousu haastaa järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa.²⁰

14 Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka, Anttila, Timo. 2013.

15 Ruuskanen, Petri, Jousilahti, Julia, Faehnle, Maija, Kuusikko, Kirsi, Kuittinen, Outi, Virtanen, Johanna, Strömberg, Lisbeth. 2020.

16 Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle ihmisten hyväksi toimivan talouden rakentaminen: yhteisötalouden toimintasuunnitelma. 2021.

17 Yhteisötalous: Komissio ehdottaa keinoja hyödyntää yhteisötalouden potentiaalia työllisyyden, innovoinnin ja sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi.

18 Järjestöjen valtionavustuskäytänteiden kehittämisjaosto, valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke. 2021.

19 Valtionavustuslaki 688/2001.

20 Rahoitusmarkkinaosasto. Valtiovarainministeriö. 2024.

Kansalaisjärjestöt eivät ole yksi, vaan monta

Kansalaisjärjestö (civil society organisation, non-governmental organisation, international non-governmental organisation) määritellään toimijaksi, jonka toiminta on kansallisista hallituksista riippumatonta ja joka toteuttaa tiettyä yhteistä tavoitetta, arvoa tai asiaa.²¹ Suomessa julkinen hallinto on perinteisesti tukenut kansalaisjärjestöjä. Kansalaisjärjestöä käytetään yleiskäsitteenä tässä taustamuistiossa.

Kansalaisjärjestöistä ei muodostu yhtenäistä kokonaisuutta, vaan ne ovat monimuotoisia ja monessa suhteessa hyvin erilaisia keskenään, vaikka niitä yhdistävät vapaaehtoisuuden, voittoa tavoittelemattomuuden ja yleishyödyllisyyden peruseriaatteen.²² Erilaisuus ei koske vain kansalaisjärjestöjä, vaan myös niiden toimintaympäristöä sekä Suomessa että kansainvälisesti. Esimerkiksi kaupungeissa koetaan erilaisia tilanteita kuin harvaan asutuilla alueilla.²³

Kansalaisjärjestöt sijoitetaan yleisesti osaksi kolmatta yhteiskunnallista sektoria erotuksena markkinoista ja valtiosta sekä kansalaisyhteiskuntaan kuuluvasta, nousevasta neljännessä sektorista.²⁴ Osa kansalaisjärjestöistä harjoittaa varsinaisen toimintansa lisäksi taloudellista toimintaa tarjoten tuotteita ja palveluja markkinoilla.²⁵ Euroopan komissio on lisäksi ehdottanut uutta lainsäädäntöä, jolla edistettäisiin eurooppalaista rajat ylittävää yhdistystoimintaa.²⁶

21 Civil society organisation. 2024.

22 Arajärvi, Pentti. 2007.

23 Arajärvi, Pentti. 2007.

24 Ruuskanen, Petri, Jousilahti, Julia, Faehnle, Maija, Kuusikko, Kirsi, Kuittinen, Outi, Virtanen, Johanna, Strömberg, Lisbeth. 2020.

25 Peltosalmi, Juha. 2020.

26 Oikeusministeriön tiedote. 2023.

2.2 Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä on kehitettävä Suomessa ja Euroopassa

Julkisen hallinnon tuki kuuluu suomalaiseen kansalaisyhteiskuntamalliin, jota arvostetaan kansainvälisesti. Suomen julkista hallintoa on suositeltu kehittämään kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä ja turvaamaan niiden toimintaympäristöä jatkossakin. Kansainvälisten järjestöjen sekä Euroopan unionin toimielinten ja virastojen antamat suositukset liittyvät esimerkiksi

- julkisen rahoituksen ja resurssien saatavuuteen,
- mahdollistavaan sääntely-ympäristöön ja lainsäädäntöön sekä
- kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden oikeuteen osallistua julkiseen päätöksentekoon.^{27, 28, 29}

Suomen saamat suositukset liittyvät myös kansalaisjärjestöjen suojaamiseen, valmiuksien vahvistamiseen ja riippumattomuuden turvaamiseen tilanteessa, jossa kansalaisyhteiskunnan tilan on raportoitu kapenevan Euroopassa.^{30, 31} Demokratiaa ja vapaata kansalaisyhteiskuntaa pitää puolustaa myös Suomessa.^{32, 33, 34}

Kansalaisyhteiskunnalla on itseisarvo toimivassa demokraattisessa oikeusvaltiossa. Julkisen hallinnon on vältettävä kansalaisyhteiskunnan ohjaamista ja kunnioitettava yhdistymis- ja kokoontumisvapautta.³⁵ Kansalaisjärjestöjen toimijuutta, toiminta-periaatteita ja toiminnan järjestämistä koskevaa päätösvaltaa on kunnioitettava esimerkiksi valtionavustuksia myönnettäessä. Valtionavustustoimintaan liittyy ohjausta, vaatimus tilivelvollisuudesta ja yhteisiä yhteiskunnallisia päämääriä, mihin tulee pyrkiä mahdollisimman yhdenmukaisilla ja hallinnollista taakkaa minimoivilla toimintamalleilla ja -tavoilla.³⁶

27 Civic Space Scan of Finland. 2021.

28 Komission suositus (EU) 2023/2829.

29 Building Trust and Reinforcing Democracy. Preparing the Ground for Government Action. 2022.

30 A thriving civic space for upholding fundamental rights in the EU. 2022.

31 Strategic foresight report. 2023.

32 Komission suositus (EU) 2023/2829.

33 Komission suositus (EU) C/2023/8627.

34 International Idea. 2023.

35 Komission suositus (EU) C/2023/8627.

36 Komission suositus (EU) C/2023/8627.

3 Hallituksen tavoitteet ja toimenpiteet

Strategiassa määritellään viisi kokonaisuutta, jotka kuvaavat, millaista muutosta kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisen avulla halutaan saada aikaan nopeasti ja pidemmällä aikavälillä. Suuntaa näyttäviin päämääriin ja niitä lyhyemmän ajan tavoitteisiin liittyy nopeasti aloitettavia valtionhallinnon toimenpiteitä, joilla luodaan kansalaisjärjestöille mahdollisuuksia kehittää varainhankinnan kaltaista toimintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita. Julkisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen välistä yhteistyötä kehitetään tavoitteellisesti.

Toimenpiteet tehdään virkatyönä, jossa arvioidaan niiden vaikutuksia. Jos toimenpiteillä arvioitaisiin olevan muita kustannuksia kuin virkatyöstä aiheutuvia kustannuksia, toimenpiteet toteutetaan vain, jos niille järjestyy erillinen rahoitus.

3.1 Vahvistetaan kansalaisjärjestöjen oman varainhankinnan edellytyksiä

Yksityisrahoituksen saaminen ei ole helppoa kansalaisjärjestöille, sillä niiden varainhankintavalmiudet vaihtelevat merkittävästi. Yksityisrahoituksen määrä vaikuttaa kuitenkin kasvaneen viime vuosina.³⁷ Vuoden 2022 tilitysten mukaan pienkeräykset tuottivat noin 2,4 miljoonaa euroa. Pienkeräysten tuoton keskiarvo oli noin 3 320 euroa. Rahankeräykset tuottivat puolestaan noin 283,1 miljoonaa euroa, kun toistaiseksi voimassa olevia rahankeräyslupia tarkasteltiin 31.12.2022 mennessä päättyneeseen tilikauteen asti. Rahankeräysten tuoton keskiarvo oli noin 216 000 euroa ja mediaani hieman yli 4 100 euroa. Luvuissa ei ole mukana jäsenmaksujen kaltaista varainhankintaa.

37 Tutkimus: Järjestöillä on vahva usko varainhankinnan tuottojen kasvuun. 2024.

Joka viides suomalainen tukee selvityksen perusteella säännöllisesti yhtä tai useampaa järjestöä.³⁸ Kansalaispulssin mukaan yli puolet oli kannattanut jonkin yhdistyksen toimintaa viimeisen vuoden aikana esimerkiksi lahjoittamalla rahaa.³⁹ Yksityiset säätiöt tukivat tiedettä, taidetta ja kansalaistoimintaa yli 580 miljoonalla eurolla vuonna 2022.⁴⁰ Suomi jää varainhankinnan kansainvälisessä vertailussa jälkeen muista Pohjoismaista, mikä korostaa tarvetta kehittää yksityisrahoitukseen perustuvaa lahjoittamisen kulttuuria.⁴¹

Päämäärä

Yksityisrahoitukseen perustuva lahjoittamisen kulttuuri kehittyy ja kansalaisjärjestöjen omavaraisuus vahvistuu.

Tavoite

Vahvistetaan kansalaisjärjestöjen oman varainhankinnan edellytyksiä, jotta kansalaisjärjestöjen mahdollisuudet hankkia lisää yksityisrahoitusta kasvavat. Tavoitteen toteuttamisella arvioidaan olevan vaikutuksia valtiontalouteen, mitä on selvitettävä erikseen virkatyönä. Veroselvityksiin perustuvat toimenpiteet toteutetaan vain, jos niistä aiheutuva verokertymän alennus hyväksytään. Tavoitteen saavuttamista seurataan esimerkiksi kansalaisjärjestöjen pienkeräyksiä ja rahan-keräyksiä koskevien tietojen sekä verotietojen perusteella.

Toimenpiteet

Lahjoitusvähennys laajennetaan lahjoitukseen nuoriso-, liikunta-, urheilu-, kulttuuri- ja tietyt ehdot täyttävälle lapsijärjestöille kehysriihen päätöksen mukaisesti.⁴² Lahjoitusvähennys koskee sekä yksityishenkilöiden että yritysten ja yhteisöjen tekemiä lahjoituksia. Lisäksi kansalaisjärjestöjen yksityisrahoituksen lisäämiseksi selvitetään myös laajemmin rekisteröidyille yhdistyksille ja säätiöille osoitettujen lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista.⁴³ Jotta tämä toimintamalli olisi mahdollisimman vaikuttava, sen pitäisi tulla voimaan jo vuonna 2026. Selvitetään myös, mitkä varainhankinnan kustannukset voisivat olla valtionavustusten

38 Mikkonen, Katja. 2021.

39 Kansalaispulssi: Luottamus terveydenhuoltoon ja koulutukseen yhä laskussa. 2024.

40 Raivio, Tuomas, Aho, Jatta, Saarinen, Iina. 2023.

41 World Giving Index. 2023.

42 Lisäsopeutustoimet ja velkaantumiskehityksen vakauttaminen. 2024.

43 Arajärvi, Pentti. 2007.

käyttöön hyväksyttäviä kustannuksia, ja tuetaan yhteisten palveluiden hankkimista ja tehokasta tuottamista kansalaisjärjestöissä korkeaa hallinto-osaamista, kuten varainhankintaa vaativissa asioissa. Muita kansalaisjärjestöjä koskevia verokannustimia olisi tarpeen selvittää erikseen.⁴⁴

3.2 Jatketaan valtionavustustoiminnan ja -toimintatapojen kehittämistä

Kansalaisjärjestöille myönnettäviin valtionavustuksiin liittyvien käytäntöjen kehittämistä ja yhdenmukaistamista on selvitetty viime vuosina esimerkiksi valtiovarainministeriössä ja Valtiontalouden tarkastusvirastossa. Kehittämisehdotukset koskevat valtionavustusten hallinnoinnin asianmukaisuutta ja tuloksellisuuden edellytyksiä sekä valtionavustusten käytön ehtoja ja rajoituksia. Viimeksi mainitut eroavat osin tarpeettomasti toisistaan. Kansalaisjärjestöt odottavat valtionavustustoimintaa koskevia konkreettisia muutoksia.^{45, 46, 47, 48} Valtionavustusten myöntämistä koskevaa sääntelyä uudistettiin, kun rahapelitoiminnan tuotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten yhteisöjen rahoitusmalli uudistui.⁴⁹

Päämäärä

Valtionavustustoiminnan vaikuttavuus lisääntyy ja tuottavuus paranee.

Tavoite

Vähennetään hallinnollista taakkaa ja valtionavustustoiminnan monikanavaisuutta sekä parannetaan toiminnan tuottavuutta.⁵⁰ Hallinnollisen taakan keventämisen tavoite korostuu valtionavustussäästöjen myötä, jotta kansalaisjärjestöt voivat kohdentaa säästöjä hallintoon ja välttää säästöjä toimintaan. Tavoitteen toteuttamisella arvioidaan olevan vaikutuksia valtiontalouteen ja parantavan

44 Yhteisötalous: Komissio ehdottaa keinoja hyödyntää yhteisötalouden potentiaalia työllisyyden, innovoinnin ja sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. 2023.

45 Järjestöjen valtionavustustoimintaa kehittävä työryhmä. 2023.

46 Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2022.

47 Järjestöjen valtionavustuskäytänteiden kehittämisjaosto. 2021.

48 Lainsäädäntöjaosto. 2023.

49 Valtioneuvosto. 2022.

50 Pöytäkirjamerkinnot. 2024.

tuottavuutta, kuten valtiovarainministeriön valtionavustushankkeessa on arvioitu.⁵¹ Valtionavustustoimintaa ja -toimintatapoja kehitetään virkatyönä. Tavoitteen saavuttamista seurataan esimerkiksi kansalaisjärjestöille myönnettävien valtionavustusten perusteella Tutkiavustuksia.fi-palvelussa. Lisäksi seurataan valtionavustusten käyttöä ja sitä, mitä valtionavustuksilla saadaan aikaan.

Toimenpiteet

Siirrytään käyttämään Valtiokonttorin tuottamia yhteisiä valtionavustuspalveluja ja uudistetaan valtionavustuskäytänteitä, kun erillisille toimintatavoille ei ole perusteltua syytä. Tavoitteena on samalla painottaa valtionavustustoimintaa yleisavustuksiin hankeavustusten sijaan.⁵² Uudistetaan valtionavustuslakia ja valtionavustusten ehtoja ja rajoituksia.⁵³ Valtionapuviranomaiset ottavat vapaaehtoistoiminnan harkintansa mukaan huomioon maksutta käyttöön saatavana resurssina valtionavustuksia myönnettäessä.⁵⁴ Vapaaehtoistoiminta voi esimerkiksi vähentää valtionavustusten myöntämisessä vaadittavaa omavastuuosuutta, ja se huomioidaan jo nykyisin usein EU:n rahoittamissa hankkeissa omarahoitusosuutena.⁵⁵ Vähennetään päällekkäisiä valtionavustuksia ja otetaan kansalaisjärjestöt mukaan valtionavustuksia koskevien päämäärien suunnitteluun ja arviointiin, kuten valtionavustustoiminnan yhteisessä toimintamallissa esitetään.⁵⁶ Tavoitteena ovat yhtenäiset asiakirjat valtionavustusten hakemiseen ja niiden käytön raportointiin, mihin tehdään vain välttämättömiä tapauskohtaisia muutoksia valtionapuviranomaisissa.

3.3 Tuetaan EU-rahoituksen saamista Suomeen

EU-rahoitus on kilpailtua rahoitusta, johon liittyvää hallinnollista taakkaa kansalaisjärjestöt pitävät kohtuuttoman raskaana. EU-rahoituksessa nähdään toisaalta potentiaalia, jos julkinen hallinto tukee kansalaisjärjestöjä nykyistä enemmän olemassa olevilla ohjaukeinoillaan tai uusilla palveluilla. Esimerkiksi CERV-rahoitusohjelman Suomen yhteyspiste tukee rahoituksen hakemisessa ja verkostoitumisessa.⁵⁷

51 Valtionavustustoiminnan tietojohdaminen ja vaikuttavuus. 2024.

52 Pöytäkirjamerkinntät. 2024.

53 Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2025–2028.

54 Lainsäädäntöjaosto. 2023.

55 Käsitetyöryhmä. 2023.

56 Valtionavustustoiminnan tietojohdaminen ja vaikuttavuus. 2024.

57 Kansalaisuus, tasa-arvo, perusoikeudet ja arvot -rahoitusohjelma (CERV).

Päämäärä

Suomeen saatava EU-rahoitus kasvaa ja Suomi hyötyy Euroopan unionista entistä enemmän.

Tavoite

Tuetaan EU-rahoituksen saamista Suomeen lisäämällä kansalaisjärjestöjen valmiuksia hakea EU-rahoitusta ja tehdä verkostomaista yhteistyötä. Tavoitteen toteuttamisella arvioidaan olevan vaikutuksia valtiontalouteen, mitä on selvitettävä erikseen virkatyönä rahoitushakupalvelujen tuottamisen ja rahaston perustamisen osalta. Tavoitteen saavuttamista seurataan EU-saannon ja omavastuuosuuksiin [omarahoitusosuuksiin] myönnettyjen valtionavustusten perusteella.

Toimenpiteet

EU-rahoituksen hakemista kansalaisjärjestöissä helpotetaan. Samalla tuetaan kansalaisjärjestöjä EU-rahoituksen edelleen välittämässä muille kansalaisjärjestöille. Suunnitellaan kansalaisjärjestöille yhteisiä rahoitushakupalveluja EU-rahoituksen hakemista varten, lisätään kansallista koordinaatiota ja varmistetaan, että valtionavustuksia voidaan käyttää EU-rahoitushauissa tarvittavana omavastuuosuutena. Selvitetään myös mahdollisuutta perustaa rahasto, jossa voitaisiin yhdistää julkista ja yksityistä rahoitusta ja josta voitaisiin myöntää avustuksia omavastuuosuuksia varten. Laajennetaan erityisesti väkivallan ja rikollisuuden ennaltaehkäisytyötä tekevien kansalaisjärjestöjen EU-rahoitusmahdollisuuksia.

3.4 Kannustetaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan

Kansalaispulssin mukaan yli kolme neljästä kokee yhdistystoiminnasta olevan hyötyä suomalaisten hyvinvoinnille.⁵⁸ Suomelle on tärkeää, että kansalaisjärjestöt toimivat jatkossakin haluttuna, saavutettavana paikkana osallistua kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan. Kansalaisjärjestöillä on esimerkiksi merkittävä rooli varautumisessa häiriötilanteisiin, minkä lisäksi ne koordinoivat vapaaehtoisten osallistumista häiriötilanteissa.⁵⁹

58 Kansalaispulssi: Luottamus terveydenhuoltoon ja koulutukseen yhä laskussa. 2024.

59 Valtioneuvoston periaatepäätös. 2017.

Kansalaistoiminta muuttaa kuitenkin muotoaan, mikä on otettava nykyistä paremmin huomioon lainsäädännössä ja viranomaistoiminnassa. Julkisen hallinnon pitäisi lisätä toimintamahdollisuuksia hallitusti siten, että rekisteröidyt yhdistykset ja muut kansalaisyhteiskuntatoimijat voivat itse päättää uusien mahdollisuuksien käyttöönotosta.⁶⁰

Vapaaehtoistoiminta on yhdistystoiminnassa ja sen rinnalla suosittu tapa osallistua yhteiskunnassa, ja tätä on selvitetty jonkin verran viime vuosina. Vapaaehtoistoiminta nostaa yhteiskunnan kokonaishyvintä ja sen arvo oli vuonna 2023 laskelman mukaan 3,2 miljardia euroa.⁶¹ Vapaaehtoistoimintaan sijoitetun summan on arvioitu tulevan kuusinkertaisesti takaisin.⁶² Vapaaehtoistoiminnan yhteenlaskettu määrä oli 224 miljoonaa tuntia vuonna 2020, ja vuonna 2018 todettiin, että noin puolet väestöstä osallistui vapaaehtoistoimintaan edellisvuoden aikana.^{63, 64}

Päämäärä

Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen ja vapaaehtoistoiminnan merkitys kasvavat.

Tavoite

Kannustetaan ihmisiä osallistumaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan keventämällä ja purkamalla kansalaisjärjestöjä koskevia normeja, uudistamalla viranomaisten toimintatapoja ja yhtenäistämällä viranomaistulkintoja. Tavoitteen toteuttamisen arvioidaan aiheuttavan kertaluonteisia, mutta kustannusvaikutuksiltaan vähäisiä kustannuksia. Toimenpiteet tehdään virkatyönä. Tavoitteen saavuttamista seurataan sen perusteella, kuinka monta kansalaisjärjestöihin vaikuttavaa normia on kevennetty tai purettu hallitusohjelmakaudella. Lisäksi seurataan esimerkiksi rekisteröityjen yhdistysten määrää, rakennetta ja elinkaarta koskevia tietoja sekä vapaaehtoistoimintaa koskevia tietoja, kuten vapaaehtoistoiminnan laskennallista arvoa.

60 Jauhiainen, Jyrki, Tervola, Markus. 2021.

61 Hoffrén, Jukka. 2023.

62 Vapaaehtoistyön arvo on yli kolme miljardia vuodessa. 2020.

63 Lahdenperä, Sini. 2023

64 Tilastokeskus. 2018.

Toimenpiteet

Säädösvalmistelun vaikutusarvioinneilla varmistetaan, ettei järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskeva ylimääräinen sääntely lisäänty tarpeettomasti. Esimerkiksi kuluttajaturvallisuutta tai järjestyksenvalvontaa koskevilla muutoksilla voisi olla vaikutuksia kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiin. Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan lainsäädännöllisiä esteitä selvitetään ja varmistetaan, että talkootyön verotusta ja vapaaehtoistoimintaan osallistuvan henkilön työttömyysturvaa koskevat viranomaistulkinnat ovat selkeät ja yhtenäiset kautta maan.⁶⁵ Yhdistyslakia uudistamalla mahdollistetaan esimerkiksi yhdistyksen toimitusjohtaja-toimielin ja yleisseuraannon sisältävä yhdistysten yhdistyminen eli fuusio. Toimitusjohtaja-toimielimen mahdollistaminen edesauttaa erityisesti palveluja tuottavien yhdistysten johtamista ja fuusiot jäsenkadosta kärsivien yhdistysten toiminnallista jatkuvuutta.

3.5 Rakennetaan kansalaisyhteiskuntapolitiikan tietoperustaa ja yhteistyötä

Suomi pärjää erinomaisesti vertailuissa, joissa mitataan avointa hallintoa ja oikeusjärjestelmää.⁶⁶ Avoimen hallinnon toimintaohjelmassa ilmenee, että luottamus omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa on suomalaisilla sen sijaan selvästi matalampi kuin verrokkimaissa.⁶⁷

Kansalaisyhteiskuntaa koskeva tieto vaikuttaa hajanaiselta, ja sitä on tarpeen koota yhteen. Pitkäjänteinen kansalaisyhteiskuntapolitiikka tarvitsee ennakkointia, akateemista kansalaisyhteiskuntatutkimusta sekä tutkimus- ja kehittämistyön tunnetuksi tekemistä tulosten jakamiseksi ja vaikutusten laajentamiseksi.⁶⁸ Kehittämiskohteeksi tunnistetaan myös kansalaisjärjestö- ja kansalaisyhteiskuntavaikutusten arviointi etukäteen (ex-ante) ja jälkikäteen (ex-post) sekä hallinto-osallisuus.⁶⁹ Tavoitteena on, että kansalaisjärjestöt kokevat tullessa kuunnelluiksi, eivät vain kuulluiksi.

65 Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävä työryhmä. 2015.

66 Suomea koskevat tiedot. WJP Rule of Law Index.

67 Avoin hallinto. Toimintaohjelma 2023–2027.

68 Ruuskanen, Petri, Maukonen, Pauliina, Tuikkanen, Anu. 2007.

69 Saloranta, Pauli. 2024.

Päämäärä

Valtionhallinnossa vahvistuu tiedolla johtaminen, hallinto-osallisuus ja yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa.

Tavoite

Rakennetaan kansalaisyhteiskuntapolitiikan tietoperustaa ja hyödynnetään sitä päätöksenteossa. Tavoitteen toteuttamisen arvioidaan aiheuttavan kertaluonteisia, mutta kustannusvaikutuksiltaan vähäisiä kustannuksia. Toimenpiteet tehdään virkatyönä. Tavoitteen saavuttamista seurataan esimerkiksi johtamisasiakirjojen ja henkilöstön osaamisen ja valmiuksien kehittymisen perusteella sekä mittaamalla sidosryhmien kokemusta hallinto-osallisuudesta ja yhteistyöstä.

Toimenpiteet

Kansalaisyhteiskunnan tilan seuranta, tiedolla johtamista ja ennakkointia kehitetään. Julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan suhteesta muodostetaan yhteistä tilanne- ja tulevaisuuskuva. Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuorovaikutusta edistetään osana julkisen hallinnon johtamisen ja henkilöstön osaamisen kehittämistä. Tässä kehittämistyössä painotetaan erityisesti dialogi- ja vuorovaikutusosaamista. Virkahenkilöt käyttävät valtion yhteistä digitaalista oppimisympäristöä ja olemassa olevia yhteistyön hyviä käytäntöjä, kuten kansalaisjärjestöakatemiaa ja kansallisia dialogeja. Tavoitteena ovat keskusteleva ja yhdenvertaisuuteen perustuva demokraattinen dialogi kansalaisjärjestöjen kanssa sekä demokraattiset kohtaamiset.

4 Suosituksia kunnille ja hyvinvointialueille

Alueelliset tarpeet ja erot väestön rakenteessa ja hyvinvoinnissa vaikuttavat julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan väliseen suhteeseen. Kansalaisjärjestöjen suhde kuntiin ja hyvinvointialueisiin muotoutuu uudenaikaiseksi, kun kuntien ja hyvinvointialueiden tehtäviä ja toimintaa järjestetään uudelleen.⁷⁰ Kansalaisjärjestöt odottavat ihmislähtöistä, silloja purkavaa hallintoa ja järjestöyhteistyötä kaikilla hallinnon tasoilla.

Kunnat ja hyvinvointialueet edistävät lakisääteisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.⁷¹ Kansalaisjärjestöjen järjestäytyminen vaihtelee alueellisesti, mikä haastaa esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevia neuvotteluja ja kolmikantaista yhteistyötä.⁷² Vaikka kansalaisjärjestöillä on tärkeä rooli sosiaali- ja terveyspalveluiden palvelujärjestelmässä, niitä ei pidä kaventaa vain yksityisiksi palveluntuottajiksi. Paikallisella kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla sekä esimerkiksi alueellisella yhteistyöllä on laajempi merkitys.

Kansalaisyhteiskunnan kapasiteetti [tulisi] saada kokonaisuudessaan tuotua kokonaisturvallisuuden tueksi – kylistä kansalliseen tasoon. Moni kansalais-toimija vie kestävyyskriisiin liittyviä ratkaisuja paikallisesti eteenpäin. Eri toimijoiden voimavarojen yhdistämistä ratkaisujen rakentamisessa esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemiseen, sen vaikutuksiin sopeutumiseen, alueiden eriytymiseen ja yhteisöille haitalliseen jengiytymiseen kannattaa hakea uteliaasti ja kokeillen.⁷³

Kansalaisjärjestöt kantavat huolta kuntien ja hyvinvointialueiden harkinnanvaraisesta tuesta kuntien ja hyvinvointialueiden taloudellisen tilanteen takia. Paikallisia ja alueellisia kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa tukevia tekijöitä ovat kansalais-toimijoiden keskinäinen kohtaaminen, kansalaistoimijoiden ja julkisen hallinnon

70 Alanko, Leena, Kilpi, Jenni, Ahola, Nina, Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija. 2024.

71 Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021.

72 Alanko, Leena, Kilpi, Jenni, Ahola, Nina, Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija. 2024.

73 Alanko, Leena, Kilpi, Jenni, Ahola, Nina, Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija. 2024.

kohtaaminen, verkostotoiminta, rahoitus, kokoontumistilat, neuvonta, koulutus sekä viestintä ja välineet, mitä kuntia ja hyvinvointialueita suositellaan käymään läpi yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa.^{74, 75}

Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä ja osallisuutta on tarpeen kehittää myös alueellisesti. Siksi kuntia ja hyvinvointialueita suositellaan esimerkiksi

- tunnistamaan tehtäviensä kannalta keskeiset kansalaisjärjestöt ja niiden kanssa tehtävän yhteistyön tuottama lisäarvo;
- osoittamaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa koskevasta yhteistyöstä ja tuesta vastaavat yhteyshenkilöt;
- ottamaan kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittäminen huomioon strategioissa ja pitkän ajan taloussuunnittelussa;
- kehittämään osallisuustoimintaansa edelleen;
- myöntämään avustuksia ja uudistamaan avustuskäytäntöjä sekä huolehtimaan kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan käyttöön tarkoitettujen tilojen saatavuudesta;
- hyödyntämään maakuntien verkostojärjestöjen potentiaalia;
- kokeilemaan esimerkiksi lähiökehittämisessä julkisen ja yksityisen rahoituksen sekä esimerkiksi talkootyön yhdistämistä.^{76, 77}

74 Alanko, Leena, Kilpi, Jenni, Ahola, Nina, Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija. 2024.

75 Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta. 2019.

76 Alanko, Leena, Kilpi, Jenni, Ahola, Nina, Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija. 2024.

77 Jousilahti, Julia, Alanko, Leena, Faehnle, Maija, Mäenpää, Pasi. 2023.

5 Strategian seuranta ja toteuttaminen

5.1 Toimeenpanosuunnitelma

Oikeusministeriö asetti 13.11.2023 poikkihallinnollisen työryhmän, joka valmisteli strategian ja koordinoi sen toimeenpanoa valtioneuvostossa. Työryhmän toimikausi jatkuu 17.4.2027 asti. Toimeenpanosuunnitelmaa päivitetään vähintään kerran vuodessa, tarvittaessa useammin. Suunnitelmassa tarkennetaan esimerkiksi strategian yhteyttä muihin hallituskauden hankkeisiin ja ohjelmiin, kuten kansalliseen ohjelmaan demokratian ja osallistumisen edistämiseksi.⁷⁸

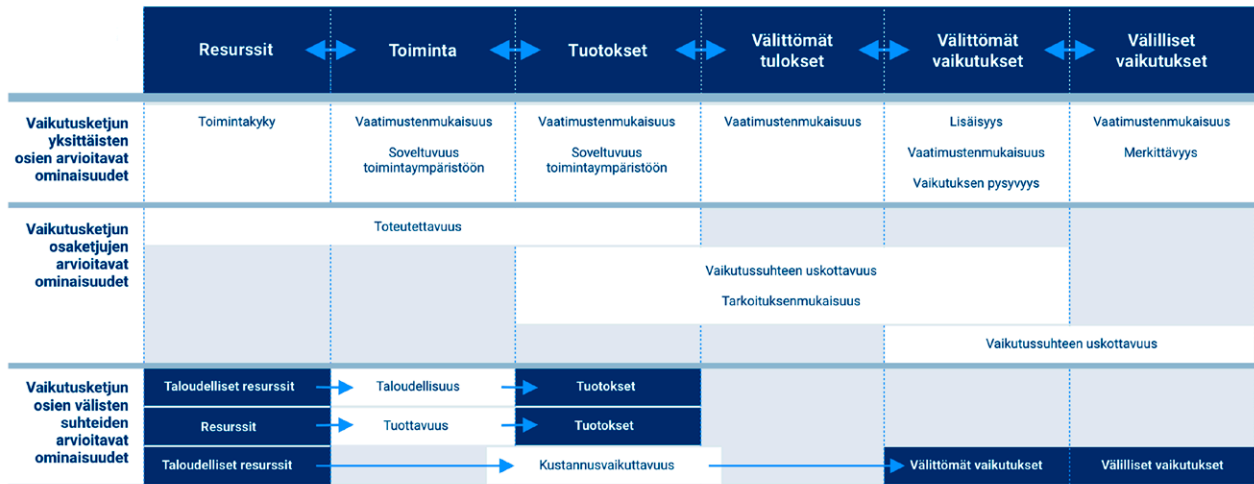
Strategiaa toteutetaan avoimesti, osallistavasti ja hallintorajat ylittävästi. Toteutuksesta raportoidaan sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmälle.

Toimeenpanosuunnitelman ohjeellinen rakenne

- Johdanto (lähtökohdat)
- Strategiatiekartta, seuranta (kokonaiskuva toimenpiteiden etenemisestä)
- Tavoitekohtainen arviointi (tarkentuva tilannekuva, johdon analyysi)
- Toimenpiteiden kuvaaminen ja toimenpidekohtainen arviointi (vaikutusketjut, yhteydet)
- Tulevaisuustyö ja ennakointi (kansalaisyhteiskunnan tilanne- ja tulevaisuuskuva)
- Viestintä ja vuorovaikutus

⁷⁸ Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi.

Kuvio 3. Toimenpiteiden esittäminen vaikutusketjuilla⁷⁹



5.2 Seuranta ja arviointi

Strategian toteuttamisesta raportoidaan hallituksen vuosikertomuksessa. Toteuttamista seuraa sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmän lisäksi hankkeen yhteyteen asetettava seurantaryhmä, johon kutsutaan kansalaisyhteiskunnan toimijoita, kansalaisyhteiskuntatutkijoita sekä esimerkiksi kuntien ja hyvinvointialueiden edustajia.⁸⁰ Seurantaryhmä osallistuu myös strategian toimeenpanoa koordinoivan työryhmän valmistelemaan tulevaisuustyöhön ja ennakointiin, joka koskee kansalaisyhteiskunnan tilaa ja tulevaisuutta. Seurannasta järjestetään myös kaikille avoimia keskustelutilaisuuksia.

Strategian toteuttamisesta valmistellaan seurantaraportti, jossa arvioidaan, millaisin toimenpiteiden strategiassa asetettuja tavoitteita edistettiin, mitä saatiin aikaan ja minkälaista muutosta tavoitekohtaisesti valitut mittarit osoittivat. Samalla arvioidaan toimenpiteiden kansalaisjärjestövaikutuksia. Seurantaraportissa dokumentoidaan myös tulevaisuustyön ja ennakkoinnin tuloksia eli eteenpäin katsovaa kansalaisyhteiskunnan tilanne- ja tulevaisuuskuva.

79 Valtionavustukset, materiaalipankki. 2024.

80 OM140:00/2023.

5.3 Strategian toteuttamista tukeva selvitys- ja tutkimustoiminta

Kansalaisjärjestöjen elinvoimaisuudesta, rakenteellisista muutoksista ja toiminnan kehittämisestä tarvitaan lisää tietoa – myös alueellisesti. Selvitys kansalaisjärjestöjen toiminnasta täydentäisi aiemmin julkaistua selvitystä Kansalaisyhteiskunnan tilasta ja tulevaisuudesta 2020-luvun Suomessa ja strategian määrällistä mittaamista.⁸¹ Selvitys kansalaisjärjestöjen toiminnasta tehdään, jos sille varmistuu erillinen rahoitus.

Strategiaa toteutettaessa analysoidaan ja raportoidaan valtionavustusleikkausten vaikutuksista kansalaisjärjestöille yhteistyössä valtiovarainministeriön ja yleishyödyllisten yhteisöjen rahoituksen ja toiminnan kehittämisen parlamentaarisen neuvottelukunnan sekä kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan ja etnisten suhteiden neuvottelukunnan kanssa. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta ja etnisten suhteiden neuvottelukunta seuraavat kansalaisjärjestöjen talouden ja toiminnan kehitystä ja käyvät kansalaisjärjestöjen kanssa vuoropuhelua toiminnan kehittämistä, yhteistyön lisäämistä ja rakenteiden uudistamista koskevien hyvien käytäntöjen jakamiseksi.

81 Ruuskanen, Petri, Jousilahti, Julia, Faehnle, Maija, Kuusikko, Kirsi, Kuittinen, Outi, Virtanen, Johanna, Strömberg, Lisbeth. 2020.

Liite 1. Työryhmän valmisteluvaus

Työryhmän kokoonpano

Periaatepäätösehdotus kansalaisjärjestöstrategiasta valmisteltiin 13.11.2023–11.4.2024 välisenä aikana oikeusministeriön johdolla toimineessa poikkihallinnollisessa työryhmässä. Työryhmän puheenjohtajana toimi kansliapäällikkö Pekka Timonen ja varapuheenjohtajana osastopäällikkö Johanna Suurpää oikeusministeriöstä.

Työryhmän jäseniksi nimettiin

- erityisasiantuntija Risto Alatarvas varajäsenenään erityisasiantuntija Sanna Malkki valtioneuvoston kansliasta;
- strategiapäällikkö Ari Ewwaraye varajäsenenään asiantuntija Eeva Koivunen, asiantuntija Eeva Koivunen varajäsenenään erityisasiantuntija Sini Erholtz sisäministeriöstä, kun työryhmän kokoonpanoa täydennettiin;
- ulkoasiainneuvos Outi Hakanen varajäsenenään yksikönpäällikkö Katja Ahlfors ulkoministeriöstä;
- erityisasiantuntija Heta-Elena Heiskanen varajäsenenään erityisasiantuntija Anu Häkli ympäristöministeriöstä;
- johtaja Tiina Kivisaari opetus- ja kulttuuriministeriöstä;
- erityisasiantuntija Pauliina Pussinen varajäsenenään neuvotteleva virkamies Markku Mölläri valtiovarainministeriöstä;
- vanhempi osastoupseeri Olli Rusanen varajäsenenään neuvotteleva virkamies Marikaisa Tiilikainen puolustusministeriöstä;
- arviointipäällikkö Mona Särkelä varajäsenenään erityisasiantuntija Jaakko Kiilunen sosiaali- ja terveysministeriöstä;
- erityisasiantuntija Varpu Taarna työ- ja elinkeinoministeriöstä;
- erityisasiantuntija Sami Tantarimäki maa- ja metsätalousministeriöstä;
- yksikönpäällikkö Niklas Wilhelmsson varajäsenenään lainsäädäntöneuvos Jyrki Jauhainen oikeusministeriöstä.

Työryhmän asiantuntijajäseniksi nimettiin

- Paremmiin yhdessä ry:n toiminnanjohtaja Emmanuel Sibomana varajäsenenään Tuglas-seuran toiminnanjohtaja Jaana Vasama etnisten suhteiden neuvottelukunnasta;

- Suomen Olympiakomitean toimitusjohtaja Taina Susiluoto varajäsenenään SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n järjestöpäällikkö Riitta Kittilä ja työryhmän kokoonpanon täydentämisen jälkeen Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry:n toiminnanjohtaja Anna Munsterhjelm kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnasta.

Työryhmän sihteerinä toimivat erityisasiantuntijat Mikko Lehtonen, Maria Wakeham-Hartonen, Peter Kariuki ja Oula-Antti Labba oikeusministeriöstä.

Työryhmän valmistelu

Työryhmä hyödynsi aiempia selvityksiä ja suosituksia, kuuli järjestöjä ja muita asiantuntijoita sekä kokosi kirjallisuuskatsauksen. Työryhmä keräsi julkiselta hallinnolta ja kansalaisjärjestöiltä palautetta kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä, mutta eri toimijoiden välinen dialogi jäi valmistelussa verrattain vähäiseksi.

Työryhmä laati sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmälle ehdotuksen periaatepäätökseksi kansalaisjärjestöstrategiasta. Ehdotukseen sisältyi myös käsillä oleva taustamuistio. Työryhmän ehdotuksessa otettiin huomioon 15.4–16.4.2024 käydyin hallituksen neuvottelun eli kehysriihen päätökset julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028.^{82, 83} Sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmä käsittelee ehdotusta periaatepäätökseksi sekä 25.4.2024 että 30.5.2024. Jälkimmäisessä kokouksessa ministerityöryhmä puolsi kansalaisjärjestöstrategiaa, jonka valtioneuvosto antaisi periaatepäätöksenä.

Työryhmä

- keräsi verkkokyselyllä 30.1.–11.4.2024 25 palautetta;
- järjesti 125 osallistujan yleisen kuulemistilaisuuden 14.2.2024;
- kartoitti 165 rekisteröityneen keskustelijan näkemyksiä verkkokeskustelussa 14.2.–13.3.2024 ja
- toteutti valtiovarainministeriön kanssa strategia-aiheisen kansalaisjärjestöakatemian 20.3.2024, joka kokosi Helsingin kaupungintalon tapahtumatorille 100 ihmistä ja lähes 300 kirjautunutta Helsinki-kanavalle.

82 Hallituksen neuvottelu julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028.

83 Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2025–2028.

Yhdeksässä ministeriökohtaisessa tapaamisessa luotiin yhteyksiä valtioneuvoston strategiaan tavoitteisiin ja hallinnonalojen hankkeisiin ja käsiteltiin strategia-luonnosta sen eri vaiheissa. Ministeriöt toimittivat työryhmälle myös kirjallista palautetta. Strategian valmistelu oli esillä myös, kun kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta tapasi ministereitä, valtiosihteereitä ja erityisavustajia kevättalven viestintä- ja vaikuttamiskierroksellaan. Strategiasta keskusteltiin kymmenessä sidosryhmätapaamisessa ja työpajassa, joissa tavoitettiin yhteensä lähes 400 ihmistä kevättalven 2024 aikana.

Liite 2. Palauteyhteenveto

Palautteenantajat vahvistivat, että kansalaisjärjestöstrategia on tarpeellinen ja päämääriltään perusteltu, mutta strategian aikaansaamaa muutosta koskevat odotukset olivat maltillisia. Valmistelu sai kiitosta nopeasta aikataulusta huolimatta, ja strategian hallitusohjelmaan perustuvat rajaukset ymmärrettiin. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksistä kaivattiin kuitenkin rahoitusta laajempaa tilannekuva, joka ottaisi huomioon myös esimerkiksi kansalaisosallistumisen ja -vaikuttamisen muutokset sekä demokratiakehityksen. Osa kansalaisjärjestöistä odotti kansalais-toiminnan tai -yhteiskunnan strategiaa.

Kansalaisjärjestöt olivat huolissaan julkisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen välisen suhteen heikentymisestä julkisen talouden tilan takia. Siksi ne ehdottivat, että julkisen hallinnon tukeen perustuvan suomalaisen kansalaisyhteiskuntamallin tilasta ja tulevaisuudesta keskusteltaisiin laajasti, kun strategiassa olevat toimenpiteet on saatu nopeasti alkuun. Kestävä kehitys, yhteiskunnan kriisinkestävyys, kokonaisturvallisuus ja kansalaisvaikuttavuus tunnistettiin keskustelunaiheiksi.

Kansalaisjärjestöt kannattivat keskustelussa olleita toimenpide-ehdotusluonnoksia lähes yhtenäiseen ääneen. Pienten, paikallisten ja harvaan asutuilla alueilla toimivien ja suurten, valtakunnallisten ja hyvin ammattimaisesti toimivien kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä koskevat tarpeet ovat erilaisia, mutta kansalaisjärjestöjen palautteita yhdisti kokemus hallinto-osaamista koskevien vaatimusten ja muiden velvollisuuksien kasvusta. Palautteita tiivistä myös toive ihmislähtöisestä, siloja purkavasta julkisesta hallinnosta, halu lisätä hallinto-osallisuutta ja tarve järjestöyhteistyölle kaikilla hallinnon tasoilla. Ministeriöt suhtautuivat ehdotettuihin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin kansalaisjärjestöjä varovaisemmin, varauksellisemmin ja kriittisemmin.

Periaatepäätösehdotusta ja sen liitteenä olevaa taustamuistiota muokattiin vaiheittain palautteen perusteella. Periaatepäätösehdotukseen lisättiin kansalaisjärjestöjen monimuotoisuuden sanoitusta ja siihen sisällytettiin suosituksia kunnille ja hyvinvointialueille sekä maininta seurantaryhmän asettamisesta. Tulevaisuustyö ja ennakointi otettiin osaksi strategian toteuttamista viitaten kansalaisjärjestöjen ehdotukseen yhteiskunnallisesta keskustelusta. Esimerkiksi toimintaryhmälain säätämistä koskeva toimenpide-ehdotusluonnos poistettiin saatujen palautteiden

perusteella. Yhteisötaloutta, kansalaisjärjestöjen taloudellista toimintaa ja rahapelijärjestelmän uudistamista on tarpeen käsitellä erikseen, ja asiat rajattiin taustamuistiosta. Kansalaisjärjestöjen palautteissa mainittiin muutamana kerran yhteisötalouden kehittäminen tai rahapelijärjestelmän uudistaminen.

Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämiseen liittyvät päämäärät, tavoitteet ja toimenpiteet ryhmiteltiin periaatepäättösehdotuksessa viideksi kokonaisuudeksi saatua palautetta hyödyntäen. Vaikka palautteenantajat arvioivat kokonaisuudet oikeasuuntaisiksi ja oikeasuhtaisiksi, analyysia ja kokonaisarviointia on jatkettava toimeenpanosuunnitelmassa. Ministeriöt kaipasivat analyysiin kansalaisjärjestötoiminnan kansainvälistä vertailua ja kehottivat arvioimaan esimerkiksi sitä, suosiiko varainhankintaa, valtionavustustoimintaa ja vapaaehtoistoimintaa koskeva valmistelu tiettyjä kansalaisjärjestöjä. Strategian mittaamisessa tarvitaan sekä määrällisiä että laadullisia mittareita.

Järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa koskevan ylimääräisen sääntelyn keventäminen

Kansalaisjärjestöt kannattivat niihin vaikuttavien normien keventämistä ja purkamista erityisesti valtionavustustoiminnassa ja vapaaehtoistoiminnassa, jonka veto- ja pitovoimaan vaikuttavista tekijöistä on pidettävä huolta. Kansalaisjärjestöjen mielestä on ristiriitaista, että yhtäältä hallitusohjelmassa kevennetään ylimääräistä sääntelyä, toisaalta sitä lisätään. Kansalaisjärjestöt kritisoivat esimerkiksi kuluttajaturvallisuuslain uudistamisessa ehdotettua soveltamisalan laajentamista. Myös järjestyksenvalvontaa koskevien vaatimusten kasvu voi heikentää kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksia järjestää tapahtumia. Julkiselta hallinnolta pyydettiin tukea myös korkeaa hallinto-osaamista vaativissa asioissa esimerkiksi kansalaisjärjestöjen yhteisiä palveluja rahoittamalla.

Ministeriöt muistuttivat yleisesti sääntelyn tarpeesta ja tarkoituksesta ja ne suhtautuivat kriittisesti toimintaryhmälain säätämiseen ja siihen, että yhdistyslaissa säädettäisiin toimitusjohtaja-toimielimestä. Rekisteröidyn toimintaryhmän ja rekisteröidyn yhdistyksen välinen ero nähtiin pienenä aiemmin julkaistussa luonnoksessa hallituksen esitykseksi.⁸⁴ Toimitusjohtaja-toimielimen kaltainen säännös hämärtäisi yhdistyksen ja yrityksen välistä rajaa, minkä sekä ministeriöt että kansalaisjärjestöt haluavat pitää selkeänä.

84 Jauhiainen, Jyrki, Tervola, Markus. 2021.

Palautteenantajat totesivat yhteisesti, että toimintatapoja on uudistettava ja viranomaistulkintoja yhtenäistettävä. Kansalaisjärjestöt näkivät kehittämisen varaa myös pankkipalveluiden saatavuudessa ja käytettävyydessä sekä viranomaiskustannusten kohtuullistamisessa viitaten kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan selvitykseen ja valtiovarainministeriön arviomuistioon.^{85, 86} Vapaaehtoistoiminnassa nähdään paljon valjastettavaa potentiaalia, kun se tehdään kestäväällä tavalla. Kansalaisjärjestöjen mielestä valtio ei voi korvata valtionavustusleikkauksia vapaaehtoisten kustannuksella, eikä vapaaehtoistoiminnan arvoa ole varaa menettää.

Kansalaisjärjestöjen oman varainhankinnan kehittämisen selvittäminen

Kansalaisjärjestöt korostivat tarvitsevansa valtionavustuksia resursseina, mutta kuvasivat valtionavustusten hakemista, käyttöä ja käytön raportointia hallinnolliselta taakaltaan raskaaksi. Kansalaisjärjestöt kehottivat valtionapuviranomaisia kehittämään ja uudistamaan valtionavustuskäytäntöjä järjestölähtöisesti suhteellisuus ja yhdenvertaisuus huomioon ottaen. Kansalaisjärjestöt kannattivat esimerkiksi sitä, että varainhankinnan kustannukset olisivat valtionavustusten käyttöön hyväksyttäviä kustannuksia, mikä laskisi myös varainhankinnan kuluprosenttia. Kansalaisjärjestöt tarvitsevat osaamista, ostopalveluita ja yhteistyötä varainhankinnan käynnistämiseksi ja kehittämiseksi.

Ministeriöiden palautteesta ilmeni, että valtionavustusten ehdot ja rajoitukset ovat syystä erilaisia, eikä varainhankinta ole niiden mielestä valtionavustuksen käyttötarkoituksena perusteltu valtionavustuslain tarkoituksen ja valtionavustusten myöntämiseen liittyvän riittävän harkinnan takia. Valtiovarainministeriön julkaisu Järjestöjen varainhankinnan avustaminen ja tukeminen valtionavustustoiminnassa kokoa ja kuvaa hyvin ministeriöiden palautteita asiassa.⁸⁷

Kansalaisjärjestöt pitivät lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista erittäin tärkeänä ja pyysivät, että valtiovarainministeriö kiirehtii asian selvittämistä. Kansalaisjärjestöt pyysivät selvittämään myös muita verokannustimia ja -ratkaisuja, kuten yritysyhteistyötä tukevaa verosääntelyä. Ministeriöiden mukaan lahjoitusten kohdentumista on tarpeen arvioida ja seurata, jos lahjoitusvähennystä uudistetaan yksityishenkilöiden ja yhteisöjen verotuksessa.

85 Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta. 2024.

86 Rahoitusmarkkinaosasto. Valtiovarainministeriö. 2024.

87 Järjestöjen valtionavustustoimintaa kehittävä työryhmä, valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke. 2023.

Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksen parantaminen

Kansalaisjärjestöjen mielestä niiden toiminnan arvoa ja yhteiskunnallista hyötyä pitäisi tehdä entistä näkyvämmäksi, joskin ne suhtautuvat vaikuttavuuden arviointiin ristiriitaisesti esimerkiksi tutkimusasetelmien tai tiedonkeruun takia. Järjestöjen tuottamaa tietoa ja järjestötietoa pitäisi hyödyntää kansalaisjärjestöjen mielestä nykyistä enemmän päätöksenteossa yhdistämällä sitä esimerkiksi julkishallinnon tietoon. Tiedontarpeiden ja tietolähteiden tunnistamista on tarpeen jatkaa tiedon laatukriteerit huomioon ottaen. Kansalaisyhteiskunnan arvoa tai merkitystä ei pidä kuitenkaan tiivistää barometreiksi, indekseiksi tai mittareiksi.

Kansalaisjärjestöt kantoivat huolta, ettei julkinen hallinto tunne niiden toimintaa riittävästi, minkä takia kansalaisyhteiskuntatuntemuksen vahvistaminen julkisessa hallinnossa koettiin erittäin tervetulleeksi. Kansalaisjärjestöt odottavat voivansa toimia julkisen vallan kriittisenä vastapainona ja arvioida sen toiminnan oikeellisuutta pelkäämättä esimerkiksi rahoituksensa puolesta. Kansalaisjärjestöt muistuttivat myös oikeudestaan osallistua päätöksentekoon, ministeriöt puolestaan hyvistä vuorovaikutuskäytännöistään kansalaisjärjestöjen kanssa.

Liite 3. Kirjallisuuskatsaus

Taustamuistion lähteet

- Aalto-Kallio, Mervi, Mäkipää, Erica, Kittilä, Riitta, Inkinen, Ari. 2023. Katsaus sosiaali- ja terveysjärjestöjen tulevaisuuksiin. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. 4/2023. Saatavissa: <https://www.soste.fi/ajankohtaista/sosten-julkaisut/katsaus-sosiaali-ja-terveysjarjestojen-tulevaisuuksiin/>.
- Alanko, Leena, Kilpi, Jenni, Ahola, Nina, Mäenpää, Pasi, Faehnle, Maija. 2024. Alueelliset erot kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa – tukemisen tarpeet ja verkostojärjestöjen rooli hyvinvointialueuudistuksessa Vapaa!–Fri! -hankkeen selvitystyön raportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:2. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-947-8>.
- Arajärvi, Pentti. 2007. Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä. Oikeusministeriö. Hallituksen politiikkaohjelmat. Kansalaisvaikuttaminen. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76034/omju_2007_4_koko_julkaisu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- A thriving civic space for upholding fundamental rights in the EU. 2022. Annual Report on the Application of the EU Charter of Fundamental Rights. 2022. Saatavissa: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_7521.
- Avoin hallinto. Toimintaohjelma 2023–2027. Valtiovarainministeriö. Saatavissa: <https://avoinhallinto.fi/toimintaohjelmat/>.
- Building Trust and Reinforcing Democracy. Preparing the Ground for Government Action. 2022. OECD Public Governance Reviews. Saatavissa: <https://www.oecd.org/gov/building-trust-and-reinforcing-democracy-76972a4a-en.htm>.
- Civic Space Scan of Finland. 2021. OECD Public Governance Reviews. Saatavissa: <https://www.oecd.org/fr/gov/gouvernement-ouvert/civic-space-scan-of-finland-f9e971bd-en.htm>.
- Civil society organization. 2024. EUR-lex. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/civil-society-organisation.html>.
- Faehnle, Maija, Mäenpää, Pasi, 2024. Vielä julkaisematon selvitys Kansa osaa, sopeutuu ja muuntaa! Paikallinen kansalaistoiminta yhteiskunnan resilienssin lisääjänä. Saatavissa: <https://tietokayttoon.fi/-/kansalaistoiminnan-rooli-yhteiskunnan-resilienssin-lisaajana>.

- Hallituksen neuvottelu julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028.
Pääministeri Petteri Orpon hallitus. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/kehysriihi-2024>.
- Hantula, Kirsti, Lauha, Heikki, Mäkelä, Rosa-Maria, Vahti, Jukka. 2024. Demokratia osaksi arkea. Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten aikuisten elämässä. Sitran selvityksiä 238. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/julkaisut/demokratia-osaksi-arkea/>.
- Hoffrén, Jukka. 2023. Vapaaehtoistoiminnan merkitys hyvinvoinnille Suomessa. Kansalaisareena ry. Saatavissa: https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2023/05/Vapaaehtoistyon-arvo-Suomessa_laskelma_2023_Jukka-Hoffren.pdf.
- International idea. 2023. The Global State of Democracy. The New Checks and Balances. Saatavissa: <https://www.idea.int/publications/catalogue/global-state-democracy-2023-new-checks-and-balances>.
- Ipsos European Public Affairs. 2023. Kansalaisuus ja demokratia. Flash Eurobarometri 2023. Saatavissa: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2971>.
- Jauhainen, Jyrki, Tervola, Markus. 2021. Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla: Luonnos hallituksen esitykseksi yhdistyslain muuttamiseksi ja toimintaryhmälainsäädännön muuttamiseksi. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:8. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162854>.
- Jousilahti, Julia, Alanko, Leena, Faehnle, Maija, Mäenpää, Pasi. 2023. Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta - miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa? Oikeusministeriön julkaisuja 2023:2. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164546>.
- Julkisen talouden suunnitelma vuosille 2025–2028. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2024:29. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165577>.
- Järjestöjen valtionavustuskäytänteiden kehittämisjaosto, valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke. 2021. Järjestöjä koskevat valtionavustuskäytännöt: Ehdotukset niiden kehittämiseksi ja yhdenmukaistamiseksi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:27. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163145>.
- Järjestöjen valtionavustustoimintaa kehittävä työryhmä, valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke. 2023. Järjestöjen varainhankinnan avustaminen ja tukeminen valtionavustustoiminnassa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:20. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164718>.
- Kansalaispulssi: Luottamus terveydenhuoltoon ja koulutukseen yhä laskussa. 2024. Valtioneuvoston kanslia. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/kansalaispulssi-luottamus-terveydenhuoltoon-ja-koulutukseen-yha-laskussa>.
- Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta. 2024. Selvitys: Järjestölähtöisiä pankkipalveluja tarvitaan. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/-/selvitys-jarjestolahtoisia-pankkipalveluja-tarvitaan>.

- Kansalaisuus, tasa-arvo, perusoikeudet ja arvot -rahoitusohjelma (CERV). 2024. Oikeusministeriö. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/cerv-rahoitusohjelma>.
- Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Oikeusministeriö. OM125:00/2023. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM125:00/2023>.
- Komission suositus (EU) 2023/2829 osallistavista ja kestävästä vaaliprosesseista unionissa sekä Euroopan parlamentin vaalien eurooppalaisen luonteen korostamisesta ja vaalimenettelyn tehostamisesta. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023H2829>.
- Komission suositus (EU) C/2023/8627 kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden vaikuttavan osallistumisen edistämisestä julkisen päätöksenteon prosesseissa. Saatavissa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=PI_COM%3AC%282023%298627.
- Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle ihmisten hyväksi toimivan talouden rakentaminen: yhteisötalouden toimintasuunnitelma. 2021. COM(2021) 778. Saatavissa: https://valtioneuvosto.fi/documents/1410877/131412023/9.12.2021+-Komission+tiedonanto+Yhteis%C3%B6talouden+toimintasuunnitelma_virallinen+k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6s.pdf/43878000-cb60-60cd-abba-f37cdb9bf914/9.12.2021+Komission+tiedonanto+Yhteis%C3%B6talouden+toimintasuunnitelma_virallinen+k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6s.pdf?t=1661516358306.
- Käsitettyöryhmä. 2023. Valtionavustustoiminnan sanasto. 2. laajennettu laitos. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:33. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164836>.
- Lahdenperä, Sini. 2023. Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia: Vapaa!–Fri! -hankkeen toimenpideraportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2023:1. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164545>.
- Lainsäädäntöjaosto, valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke. Valtionavustusten hallinnoinnin perusteita ja hyviä käytäntöjä: Opas valtionapuviranomaisten tueksi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:62. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165160>.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>.
- Lind, Kimmo. 2024. Nuorisoalan järjestöjen tulevaisuus vuonna 2040 – tuloksia nuorisoalan järjestöjen e-Delfoi-paneelistä. Nuorisoalan osaamiskeskus Kentauri. Saatavissa: <https://kentauri.fi/nuorisoalan-jarjestojen-tulevaisuus-vuonna-2040/>.
- Lind, Kimmo, Kaunismaa, Pekka (toim.) 2022. Järjestöt valokeilassa. Järjestöt organisaatioina, toimijoina ja tutkimuskohteina. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 136. Saatavissa: <https://www.humak.fi/julkaisut/jarjestot-valokeilassa/>.

- Lisäsopeutustoimet ja velkaantumiskehityksen vakauttaminen. 2024. Pääministeri Petteri Orpon hallitus. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/kehysriihi-2024>.
- Mikkonen, Katja. 2021. Lahjoittajatutkimus 2021. Raportti. Vastuullinen Lahjoittaminen ry. Saatavissa: https://www.vala.fi/uploads/I4DgUTQr/KOOSTE_LahjoittajatutkimusVaLa_2701_2022.pdf.
- Mäenpää, Pasi, Grönlund, Henrietta, Kemppainen, Teemu. 2023. Yhdessä koronan aikaan: Tutkimus yhteisöllisestä resilienssistä Helsingissä. Helsingin kaupunki. Tutkimuksia 2023:5. Saatavissa: <https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/yhdessa-koronan-aikaan-tutkimus-yhteisollisesta-resilienssista-helsingissa>.
- Oikeusministeriön tiedote. 2023. Rajat ylittävien yhdistysten toimintaedellytyksiä parannetaan EU:ssa. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/rajat-ylittavien-yhdistysten-toimintaedellytyksia-parannetaan-eu-ssa>.
- OM140:00/2023. Kansalaisjärjestöstrategian ja sen toimeenpanosuunnitelman valmistelu. Saatavissa: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM140:00/2023>.
- Peltosalmi, Juha. 2020. Järjestömuotoisten tuottajien sosiaali-, varhaiskasvatus- ja terveyspalvelut vuonna 2020. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Saatavissa: <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/03/3-2021-SOSTE-julkaisu-Jarjestomuotoisten-tuottajien-sosiaali-varhaiskasvatus-ja-terveyspalvelut-vuonna-2020.pdf>.
- Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta. 2019. Järjestöyhteistyön suositus kunnille. Saatavissa: <https://www.pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2021/04/Jarjestoyhteistyon-suositus-kunnille-2019.pdf>.
- Pöytäkirjamerkinnot. 2024. Pääministeri Petteri Orpon hallitus. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/kehysriihi-2024>.
- Rahoitusmarkkinaosasto. Valtiovarainministeriö. 2024. Pankkipalvelujen ja luotto-laitoslainsäädännön arviointi. Arviomuistio sääntelyn ajantasaisuudesta ja muutostarpeista. Valtiovarainministeriön julkaisu 2024:14. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165469>.
- Raivio, Tuomas, Aho, Jatta, Saarinen, Iina. 2023. Säätiot ja rahastot ry: Jäsensäätiöiden tuen 2022 kohdentuminen. Saatavissa: <https://saatiotrahastot.fi/wp-content/uploads/2023/09/Selvitys-saatiotuesta-2022.pdf>.
- Ruuskanen, Petri, Maukonen, Pauliina, Tuikkanen, Anu. 2007. Kansalaistoiminnan yliopistollinen opetus ja tutkimus Suomessa. Oikeusministeriön julkaisu 2006:13.
- Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka, Anttila, Timo. 2013. Palkkatyössä kolmannella sektorilla. Työ ja yrittäjyys 20/2013. Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/2864661/Palkkaty%C3%B6ss%C3%A4+kolmannella+sektorilla+27062013.pdf>.

- Ruuskanen, Petri, Jousilahti, Julia, Faehnle, Maija, Kuusikko, Kirsi, Kuittinen, Outi, Virtanen, Johanna, Strömberg, Lisbeth. 2020. Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162498>.
- Saloranta, Pauli. 2024. Sitra. Julkinen hallinto hyötyisi osallisuuden tarkemmasta määrittelystä. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/artikkelit/julkinen-hallinto-hyotyysi-osallisuuden-tarkemmasta-maarittelysta/>.
- Strategic foresight report 2023. Publications Office of the European Union, 2023. Saatavissa: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight/2023-strategic-foresight-report_en.
- Suomea koskevat tiedot. WJP Rule of Law Index. Saatavissa: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Finland/>.
- Tilastokeskus. 2018. Yhdistystoimintaan osallistui yli puolet väestöstä. Saatavissa: https://stat.fi/til/vpa/2017/vpa_2017_2018-08-30_tie_001_fi.html.
- Tutkimus: Järjestöillä on vahva usko varainhankinnan tuottojen kasvuun. 2024. Vastuullinen Lahjoittaminen ry. Saatavissa: <https://www.vala.fi/b/tutkimus-jarjestoilla-on-vahva-usko-varainhankinnan-tuottojen-kasvuun>.
- Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165042>.
- Valtionavustuslaki 688/2001. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010688>.
- Valtionavustustoiminnan tietojohdaminen ja vaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2024:6. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165391>.
- Valtionavustukset, materiaalipankki. 2024. Valtiovarainministeriö. Saatavissa: <https://vm.fi/valtionavustukset/materiaalipankki>.
- Valtioneuvosto. 2022. Rahapelituotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uusi rahoitusmalli. Yhteisymmärrysmuistio. Saatavissa: https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/104236898/Rahapelituotoilla+rahoitettavien+yleishy%C3%B6dyllisten+toimintojen+uusi+rahoitusmalli_FINAL.pdf/a623bb09-b3a3-4230-308f-500b88f34862/Rahapelituotoilla+rahoitettavien+yleishy%C3%B6dyllisten+toimintojen+uu.
- Valtioneuvoston periaatepäätös. 2017. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Saatavissa: <https://turvallisuuskomitea.fi/yhteiskunnan-turvallisuusstrategia/>.
- Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa. 2023. Valtioneuvosto. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165110>.

- Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2022. Rahapelitoiminnan tuotoista myönnetyt avustukset: Hallinnoinnin asianmukaisuus ja tuloksellisuuden edellytykset. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 9/2022. Saatavissa: <https://www.vtv.fi/julkaisut/rahapelitoiminnan-tuotoista-myonnetyt-avustukset/>.
- Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävä työryhmä. 2015. Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapuriapu – kaikki käy. Valtiovarainministeriön julkaisuja 39/2015. Saatavissa: [https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4735113/Vapaaehtoisty%C3%B6,+talkooty%C3%B6,+naapurity%C3%B6+-+kaikki+k%C3%A4y+\(1\).pdf/df24753d-3445-458b-8970-fc30de6bd3a3/Vapaaehtoisty%C3%B6,+talkooty%C3%B6,+naapurity%C3%B6+-+kaikki+k%C3%A4y+\(1\).pdf?t=1499154853000](https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4735113/Vapaaehtoisty%C3%B6,+talkooty%C3%B6,+naapurity%C3%B6+-+kaikki+k%C3%A4y+(1).pdf/df24753d-3445-458b-8970-fc30de6bd3a3/Vapaaehtoisty%C3%B6,+talkooty%C3%B6,+naapurity%C3%B6+-+kaikki+k%C3%A4y+(1).pdf?t=1499154853000).
- Vapaaehtoistyön arvo on yli kolme miljardia vuodessa. 2020. Kansalaisareena. Saatavissa: <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/vapaaehtoistyon-arvo-on-yli-kolme-miljardia-vuodessa/>.
- World Giving Index 2023. Global trends in generosity. Charities Aid Foundation. Saatavissa: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2.
- Yhteisötalous: Komissio ehdottaa keinoja hyödyntää yhteisötalouden potentiaalia työllisyyden, innovoinnin ja sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. Euroopan komission lehdistötiedote 2023. Saatavissa: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_23_3188.

Muut lähteet

- Aalto-Matturi, Sari. 2010. Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 17/2010.
- Harju, Aaro. 2004. Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta. Oikeusministeriön julkaisuja 2004:11.
- Harju, Aaro & Niemelä, Jorma. 2011. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset. Oikeusministeriön julkaisu 2/2011, selvityksiä ja ohjeita.
- Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset -työryhmä. 2006. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset. Oikeusministeriö. Työryhmämietintö 2006:14.
- Männistö, Liisa. Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantaraportti: Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:12. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164886>.
- Niemelä, Jorma, Auvinen, Terhi. 2021. Järjestötieto hyvinvointialueiden tietojohdantamisessa: Selvityshenkilöiden raportti kansalaisyhteiskunnasta saatavan tiedon hyödyntämisestä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2021:37. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163720>.

- Raitio, Juha, Rosas, Allan, Pohjankoski, Pekka. 2022. Oikeusvaltiollisuus Euroopan unionissa ja Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:39. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164030>.
- SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Järjestöbarometri 2024 – luku 7 – Järjestötoiminnan tulevaisuus. Saatavissa: <https://www.soste.fi/uutiset/jarjestobarometri-2024-raju-leikkaus-jarjestojen-valtionavustuksiin-syventaa-heimin-voivien-ahdinkoa/>.
- Vapaaehtoistoiminta Suomessa 2024. Suomalaiset luottavat järjestöihin vapaaehtoistoiminnan järjestäjinä. Kansalaisareena ry. Saatavissa: <https://kansalaisareena.fi/tuore-vapaaehtoistoiminta-suomessa-tutkimus-julkaistu/>.
- Wakeham-Hartonen, Maria ja Männistö, Liisa. 2022. Autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille: Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn strategia 2022–2026. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2022:3. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164354>.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-827-3 (PDF)